

Något om Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok.

Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok började utges av Carl Carlsson Bonde. Första delen, omfattande åren 1775—1782, utkom 1902, andra delen (1783—1788) 1903 och tredje delen (1789—1792) 1907. Sedermera har utgivningsarbetet övertagits av Cecilia af Klercker, f. Lewenhaupt, som 1920 utgav fjärde delen (1793—1794). De sista delarna, den åttonde (1807—1811) och den nionde (1812—1817), ha utkommit resp. 1939 och 1942, varmed verket slutförts.

Rörande utgivningssättet ger utg. i förordet till första delen några korta upplysningar. Dagboken är som bekant skriven på franska språket, en ganska bristfällig franska. Av olika skäl, bl. a. den onjutable formen, har utg. ej ansett lämpligt återge texten på originalspråket. »Jag har därför trots det vara lämpligare», skriver han, »att följande originalet så ordagrannt som möjligt, överföra det hela till svenska språket och endast vid detta arbete söka undvika onödiga omsägningar samt, med bibehållande av det karakteristiska i skrivsättet, däråt giva en något ledigare form». I ett förord till andra delen meddelar utg. att han vid översättandet »följt samma grunder som vid den första» och tillägger: »Om det nu också vid överförandet till svenska språket för formens skull varit omöjligt att så ordagrannt följa originalet, som önskligt varit, har jag dock sökt att iakttaga den största samvetsgrannhet, även om formen därvid understundom blivit lidande». Det framgår att utg. ifråga om tredje delen tänkt sig samma grundsatser tillämpade. Vad fortsättningen beträffar framkastar han möjligheten att det kan bli »för vidlyftigt» att fullfölja samma plan »vid utgivandet av de mycket omfattande dagboksanteckningarna».

Av de båda förorden får man den uppfattningen att det är ett verkligt översättningsarbete det är fråga om, samvetsgrannt och till formen så vitt möjligt ordagrannt. Enligt en anmälan av första delen av Emil Hildebrand »synes översättningen vara väl gjord och några uteslutningar synas icke förekomma»¹. Om Hil-

¹ Hist. Tidskr. 1902. Övers. och granskn., s. 79.

debrand företagit en jämförelse med originalet synes dock ovisst, och för egen del har jag inte gjort någon sådan.

Det har varit nödvändigt erinra om principerna för de äldre tre delarnas utgivande, då man haft anledning tro att dessa principer bevarat sin giltighet även vid de senare delarnas publicering. Då med fjärde delen en ny utg. övertog arbetet, kunde man dock ha väntat att några upplysningar meddelats om utgivningssättet, och detta så mycket hellre som den tidigare utg. antytt att det måhända inte skulle bli möjligt bibehålla den gamla planen. Några sådana upplysningar lämnas emellertid inte. Det enda man har att hålla sig till är titelbladets ord att delen är »översatt» av utg., varav följer att det även här bör vara fråga om ett verkligt översättningsarbete. Ej heller i femte och följande delar säges något om utgivningsprinciperna, om man undantar ett par noter i de sista delarna. En liten förändring har emellertid företagits på titelbladet. I stället för »översatt» stå nu (fr. o. m. femte delen) orden »översatt och redigerad» av utg. Om denna förändring också antyder en förändring av editionsgrundsatserna är ej gott att veta. Närmast är man böjd att utgå från att så ej skulle vara fallet. »Översatt» bör alltjämt innebära att den franska originaltexten riktigt och utan uteslutningar återgivits på svenska.

Jag har inte varit i tillfälle att granska editionen av samtliga nyare delar (IV—IX), ett arbete som skulle blivit alltför tidsödande, utan har begränsat mig till en genomgång av översättningen av vissa partier i åttonde delen, hänförande sig till åren 1809 och 1810. Med gammal kännedom om originaltexten för dessa år hade jag en smula svårt att finna mig till rätta i den svenska översättningen. Misstanken att allt inte stod rätt till besannades redan vid en första jämförelse med mina excerpter och än mera, sedan jag införskaffat originalet. Jag skall strax redogöra för resultatet av min granskning. Dessförinnan torde några ord vara på sin plats angående dagbokens uppställning och innehåll för de nämnda åren.

Den vedertagna benämningen dagbok är något oegentlig, eftersom framställningen består av månadsvis sammanfattande redogörelser för händelseutvecklingen. I allmänhet torde dessa redogörelser även för 1809—1810 ha författats under loppet av den månad de avse. I vissa fall är det emellertid tydligt att de åtminstone delvis nedskrivits något senare, en iakttagelse som för övrigt gäller anteckningarna redan för de första åren. Dagboksbladen äro försedda med en marginal för noter, och åtskilliga sådana förekomma. En del av dem äro särskilt daterade, varav framgår att de tillagts någon tid senare. Noterna återges av utg. i slutet av volymen. Ibland har dock en not indragits i texten,

utan att detta på något sätt angivits¹. I slutet meddelas också en hel del till drottningens samling hörande brev och aktstycken, av intresse för den behandlade tiden. Vidare återges, åtminstone delvis, de »pièces justificatives» (brev och andra handlingar), som drottningen i egenhändiga avskrifter bifogat månadsberättelserna. Slutligen har utg. försett framställningen med egna fotnoter, där hänvisningar göras till litteratur och källpublikationer. Det framgår härav att utg:s kännedom om den författningshistoriska litteraturen är begränsad.

Det har förut anmärkts att originalets franska är bristfälligt, en i och för sig ingalunda ovanlig företeelse i dåtida brev och aktstycken. Det är möjligt att drottningen i yngre år skrev en något bättre franska att döma av ett brev från 1782, återgivet i facsimile i dagbokens första del vid sidan av brev från Gustav III och Sofia Albertina. Vid en jämförelse fann Emil Hildebrand i förut anförda recension att hertiginnans franska överträffade de höga släktingarnas. Man känner sig kanske något tveksam om riktigheten av detta omdöme, då man läser dagboken från 1809 och 1810. Språkbehandlingen är dålig, vilket i ännu högre grad gäller ortografi och interpunktering. En del rena felskrivningar finnas givetvis också. Vissa förkortningar förekomma, om vilka man ibland är osäker, huruvida de äro avsedda att vara förkortningar eller inte. I framställningen finnas en del upprepningar, tillkomna antagligen då författarinnan efter avbrott återupptagit berättelsen. Att märka är emellertid att i dessa upprepningar ävensom i vissa sammanfattande, mera allmänt hållna resonnerande partier ofta påträffas tillägg och nya reflexioner av intresse. Texten löper i ett utan uppdelning i stycken med ett komma eller ett semikolon här och var nedkastat på måfå. Ehuru meningen i allmänhet är ganska lätt att få fram, erbjuder ett troget översättningsarbete utan tvivel vissa svårigheter.

Att dagboken har stort historiskt intresse är en välkänd sak, vilket inte minst gäller brytningsepoken 1809—1810. Närmast åsyftas här redogörelsen för riksdagstiden och partimotsatser under dessa år. Misstag och missuppfattningar finnas. Skildringen är ingalunda opartisk. Drottningens sympatier ligga helt på det gustavianska partiets sida; hon är själv gustavian och har säkert verkat mer till förmån för partiets syften än hon låter påskina. Men en viss strävan till rättvisa i omdömet kommer till synes. Tonen är öppen och oförställd, och det finns ingenting

¹ T. ex. s. 466 (dagb. för dec. 1809) ang. Adlersparres planer och s. 512 (dagb. för mars 1810) ang. JO-ämbetets tillkomst. Den förra noten är odatrad, den senare har en anteckning att den nedskrivits i juni 1810.

försåtligt i skrivsättet vid det försvar drottningen levererar för sina vänner gustavianerna. Tvärtom blottas ofta på ett naivt sätt det underliggande syftet med deras egendomliga partipolitiska manövrer och hemliga omstörtningssplaner. Drottningen skriver för eftervärlden, och hon är angelägen att så vitt möjligt lämna korrekta uppgifter. Av värde är att hon ofta uppger sina sagesmän, konungen, de gustavianska partiledarna Ruuth och De la Gardie m. fl. Av värde är också att hon i andra fall inte sällan understryker att de underrättelser hon lyckats erhålla äro osäkra eller ofullständiga.

Rörande statsrådets och det konstitutionella partiets politik är tydligen drottningens kännedom föga ingående. För den nya tidens konstitutionalism saknar hon över huvud allt sinne, vilket dock inte betyder att hon saknar sinne för de vid denna tid dominerande författningsfrågorna. Hennes intresse för och kännedom om tidens författningsprojekt äro förvånande stora. Ett bevis härför bl. a. är den egenhändiga avskrift drottningen gjort av det Håkansonska förslaget och vilken hon fogat som bilaga till dagboken för april 1809¹. Om revolutionen i mars lämnas en fyllig framställning men om det därpå följande författningsverket endast ganska knapphändiga ehuru delvis värdefulla notiser. Rörande partistriden efter regeringsformens antagande, i själva verket en långt utdragen författningsstrid nästan ända till riksdagens slut 1810, är berättelsen så mycket utförligare. Särskild uppmärksamhet tilldrar sig redogörelsen för gustavianernas kontra-revolutionära strävanden och det i samband därmed under konungens personliga överinsikt bedrivna, långsamt fortskridande arbetet på en ny regeringsform av reaktionärt innehåll, som genom en statskupp skulle införas i stället för den av ständerna antagna. De faktiska uppgifter som härom meddelas synas i många fall bära trovärdighetens prägel. En del av dem bekräftas helt eller delvis av andra källor. Ifråga om vissa sidor av riksdagens inre i mycket alltjämt okända historia är dagboken alltid att räkna som en viktig källa. Begagnad med kritik har den åtskilliga upplysningar av värde att ge, som ej stå att finna på annat håll.

Hur har nu översättningsarbetet utförts? Det kan genast konstateras att de riktlinjer, som den förste utg. angav, inte blivit följda. Sammandrag av texten och uteslutningar äro vanliga, utan att läsaren på något sätt varskos härom. Om en verklig, så vitt möjligt ordagrann översättning kan det därför ej bli tal. Jag återkommer härtill senare. Men hur förhåller det sig med över-

¹ Jfr *Brusewitz*, Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag, s. 119, n. 1.

sättningens riktighet och samvetsgrannhet ifråga om partier, där en översättning verkligen synes vara åsyftad? Frågan besvaras enklast genom anförande av en del exempel. Nedanstående sammanställning består av provstycken hämtade ur dagboken från tiden okt. 1809—mars 1810. Den franska originaltexten återges bokstavstroget med språkfel och eventuella felskrivningar. Sidohänvisningarna hänföra sig till pagineringen i originalet och översättningen, del VIII.

Okt. 1809.

Originaltexten.

(S. 367). Les Comtes Ruth, et de la Gardie, ainsi qu'une quantite de Noblesse, et plusieurs personnes des autres Ordres, étoit de ce partis.

Översättningen.

(S. 444). Grevarna Ruth och De la Gardie, en mängd andra adelsmän och även medlemmar av borgarståndet tillhörde ovannämnda parti.

Hur »plusieurs personnes des autres Ordres» kunnat återges med »medlemmar av borgarståndet» är obegripligt. Uppgiften är så mycket mera vilseledande, som borgarståndet knappast var särskilt känt för att hysa sympatier för gustavianerna.

Okt. 1809.

I dagboken talas om planerna på en författningsändring.

(S. 374). Mais le general adlercreutz juga qu'il falloit un changemnt intimemnt liée avec Mr de Lagerbring ainsien Secretetere d'Etat du feu Roi Gustave III, qui étoit Royaliste, et qui avoit encore le tact du feu Roi, pour haïr les Etats léngaga à proposer au Roi actuel un changemnt de renvoyer les Etats, de prendre la Souverainité pour un Moment, et de rendre par la suite aux Etats le droits de s'imposer eux mêmes pour les contributions et la récu (?) des Loix justiciaries (?).

(S. 446). Adlercreutz insåg, att en förändring måste ske. Han är god vän med Lagerbring, Gustav III:s forne statssekreterare, en varm royalist, besjälad såväl av denne konungs fina takt som hans avsky för riksdagar. Lagerbring uppmanade Adlercreutz att föreslå kungen hemförlova ständerna, för en tid tillvälla sig all makt och sedan låta dem återfå rättighet att bestämma över skatter och lagbestämmelser.

I originalet står ingenting om att Lagerbring var »besjälad av denne konungs fina takt», utan att han hade »le tact du feu Roi pour haïr les Etats», vilket torde böra översättas med att han »ännu hade den avlidne konungs benägenhet att hata ständerna». Då i översättningen Lagerbring säges uppmana Adlercreutz att påverka konungen, är detta en fullständig omkastning av meningen. I originalet är det tvärtom Adlercreutz som upp-

manar Lagerbring att göra det. De med (?) försedda orden äro på grund av strykningar och rättelser i manuskriptet svårlästa.

Okt. 1809.

I dagboken talas om firandet av konungens födelsedag ($\frac{7}{10}$) på Rosersberg, varvid planerna på en författningsändring åter upptogos.

(S. 375). Cependant son jours de Naissance . . . Le Gen. adlercreutz avoit reiterée sa proposition, avoit ébranlée les resolutions du Roi qui me dit qu'il vouloit travallier à écrire une nouvelle Forme de Gouvernmt et que dans une 15-aines de jours, il ferait ce changmnt, Le C. Ruth qui avoit jusqu'ici été éloignée de la Con fiance du Roi, fut mendée, consulte, et l'ouvrage fut commé¹ dez la mie de ce mois.

(S. 446). Men på hans födelse- dag . . . upptog Adlercreutz ånyo förslaget. Kungen beslöt då att börja utarbeta en ny regeringsform. Ruuth, vilken en tid berövats Kungens förtroende, tillkallades, rådfrågades och i medio av denna månad förelåg arbetet nästan färdigt.

Det värsta felet i översättningen, varigenom den viktiga frågan om det kontrarevolutionära författningsarbetets datering alldeles snedvrides, är att detta arbete uppges ha förelegat »nästan färdigt» i mitten av oktober. Uppgiften saknar all grund i originalet. Här säges att arbetet »påbörjades från och med mitten av denna månad». Den intressanta passus, vari drottningen meddelar att konungen till henne yttrat att han själv ville skriva den nya författningen, och att han tänkte sig ha den färdig inom 14 dagar är helt förvanskad.

Okt. 1809.

I dagboken talas om planer på en representationsförändring.

(S. 378). Jusqu'ici les personnes riches en bien fon[ds] mais d'aucune Classe, ne siegoit point aux Diettes, mais la richesse devoit bien plutot desidée des affaires de Finance que la Classe Bourgoise des villes, artisans et autres et de celle qui Labourent la Terre.

(S. 447). För närvarande taga inga förmögna personer av någon klass säte i riksdagen, oaktat just dessa böra fälla utslag rörande rikets finanser, snarare än städernas småborgare, hantverkare o. d.

Översättningen innebär en förvanskning ända till ren meningslöshet. Utg. har inte förstått att »classe» här betyder riks-

¹ Tydiligen förkortning av »commencé», som även annorstädes användes, liksom »au comment» i stället för »au commencement».

stånd. Drottningen pläderar tydligen för att jordägande ofrälse stånds personer, vilka »inte tillhörde något stånd» och därför voro uteslutna från riksdagen, med hänsyn till sin förmögenhet hellre borde ha en bestämmande röst vid de finansiella frågornas avgörande i representationen än medlemmarna av de dittillsvarande borgar- och bondestånden. Det är bönderna som i översättningen avfärdas med »o. d.».

Jan. 1810.

I dagboken talas om förslag till representationsändring åsyftande tvåkammerssystem.

(S. 499). Deja le feu Roi Gustave III. avoit eut ce projet, et le Roi Charles XIII. avoit, avant sa maladie, travalliee à une nouvelle forme de Gouvernemnt, ou la nouvelle représentation avoit un article separée, on avoit même deja Communiqué ce projets de representation au Comité de Constitution, qui devoit prononcée sa decision à ce sujet, apres l'avoir discutté; le quel fut remis deja à ce Comité au mois de Decembre.

(S. 495). Redan Gustav III hade umgåtts med en dylik plan och likaså Karl XIII, när han innan sin senaste sjukdom arbetade på ny styrelseform. Han hade t. o. m. i december inlämnat sitt förslag till konstitutionsutskottet, som efter diskussion skulle yttra sig där-om.

Rent felaktig är översättningen, då det säges att »han», d. v. s. konungen, inlämnat sitt förslag till K.U.¹. »Styrelseform» är ej den riktiga termen utan regeringsform. I övrigt gå genom sammandraget vissa upplysningar av intresse förlorade.

Jan. 1810.

Det följande är en marginalnot till föregående stycke.

(S. 499). La reponse de ce comité fut commiqué aux Etats le 24. de Mars, par laqu'elle ce comité refusa pour le moment à Consentir à un changemt de representation.

(S. 823, anm. 29). Konstitutionsutskottet framlade detta förslag inför ständerna den 24 mars, men de vägrade vidtaga ändring i representationen.

Översättningen består av två grova fel, av vilka det första fött det andra. Det står inte alls i texten att »KU framlade detta förslag», varmed utg. förmodligen avser konungens projekt (se ovan), men väl att KU avgav ett »svar», som meddelades ständerna, vilket är något helt annat. Det står ej heller att ständerna

¹ Om detta stycke liksom det följande se *Brusewitz*, Representationsfrågan, s. 123.

avvisade representationsändring utan att KU vägrade gå med därpå. Det sista är, i förbigående sagt, ett misstag av drottningen.

Febr. 1810.

I dagboken anföres ett uttalande till drottningen om greve Ruuth av kronprinsen Karl August.

(S. 513). . . . tandis que le Comte R. est un homme, qui ne pense qu'à ces propres affaires delabrée, il cherche à gagner, à s'acrocher à tout enfin et j'ai crus devoir vous en avertir».

(S. 505). Men Ruuth är verkligen en man, som bara tänker på egna intressen och ställer sig in hos yem som helst. Därför varnar jag er».

Översättningen ger ingen föreställning om vad kronprinsen verkligen sagt.

Febr. 1810.

I dagboken talas om partiväsendet vid riksdagen.

(S. 518—519). Afin de ne plus mettre d'obstacle à la marche de la Diette; le C. Ruth et le Comte de lagardie, lesquels avoit formée l'automne dernier un Cloub, resolurent de le rompre pour proposer une reunion entre les partis; Ce cloub fut formée apres que mr de Mannerheim, en eut formée un premièrement, qui ce disoit être le Cloub ministeriel, ou de la Cour, mais que l'autre, qui étoit le Cloub Royaliste, Croyoit être seulement le Cloub Constitutionel, et nullement Royaliste.

(S. 508). Ruuth och De la Gardie, vilka i höstas bildat en politisk klubb, tänkte upplösa densamma i syfte att åstadkomma enighet mellan partierna och härigenom påskynda riksdagens avslutande. Denna klubb kom till stånd, sedan Mannerheim förut stiftat en annan, som kallade sig Regeringsklubben eller Hovklubben. Den förstnämnda fick namnet Rojalistklubben men ansåg sig rätteligen böra heta den Konstitutionella.

Genom den fullständigt feltolkade sista meningen blir översättningens redogörelse för partiklubbarna ett sammelsurium.

Mars 1810.

(S. 533). Comme le Roi à pour principe de ne point prendre de resolution sans qu'il y soit guidée par son conseil d'état, et que ceux ci changent le plus souvent d'avis il n'y à n'y nerf, n'y dessision prompte sur rien.»

(S. 513). Kungen vill aldrig fatta beslut utan statsrådets hörande, och eftersom dessa ständigt äro oeniga och vacklande, står allting på samma punkt som förra månaden.»

Översättningen ger exempel på fullständigt godtycklig, missvisande ändring av texten.

Mars 1810.

I dagboken talas om ankomsten till konungen av en bondeståndsdeputation bestående av 25 à 30 medlemmar.

(S. 537). Le B. d'Engeström monta un instant avant chez le Roi, pour lui représenter que les Paisans agissoit d'une maniere illicite, que venant en corps, comme ordre de l'Etat, ils devoit en demander la permission auparavant, et que s'il venoit, individuellement, ils étoit en trop grand nombre, ce qui étoit une espece de revolte, qu'il ne faloit point souffrir.

(S. 514). Kort innan de anlände, kom Engeström till kungen och förklarade för honom att de handlade olagligt. Var och en för sig hade rätt att vända sig till kungen, men infinna sig en corps kunde de ej utan statsrådets tillåtelse; dylikt stötte på uppror ansåg Engeström, kungen borde därför ej motaga dem.

Man observerar i denna översättning bl. a. att »illicite» återgivits med »olagligt»¹ och att orden »utan statsrådets tillåtelse» inte ha någon som helst motsvarighet i originaltexten.

Egendomligheten i de anförda översättningsproven ligger kanske inte främst i felöversättningar och missförstånd av originaltexten, hur i ögonenfallande dessa än äro, utan i den godtycklighet varmed utg. ansett sig kunna göra utslutningar av och tillägg till texten. Denna godtycklighet ifråga om textbehandlingen kommer gång på gång igen. Ett par exempel på utg:s sätt att återge personnamn torde böra uppmärksammas.

I dagboken för febr. 1810 omtalas ett möte mellan delegerade för de båda riddarhuspartierna, fyra från vardera sidan, vilka uppräknas. Bland de gustavianska delegerade nämnes »mr de Segerstedt qui m'est entierement inconnu». I översättningen (s. 508) står: »protokollssekreterare af Segerström — som är mig fullständigt okänd», ett helt annat namn alltså än det i originalet uppgivna. Och icke nog härmed. Till namnet lägges en titel, som ej heller återfinnes i dagboken. Förändringen och tillägget ha gjorts, utan att utg. med ett ord upplyst läsaren därom. Anledningen till textförändringarna är tydligen utg:s i och för sig välgrundade misstanke att dagbokens namnuppgift är felaktig. Någon ätt Segerstedt finns inte introducerad på riddarhuset. Utg. har då i Elgenstierna(?) funnit ätten af Segerström och bland trenne 1809 levande bröder, tillhörande denna ätt, utvalt den yngste (f. 1785), protokollssekreterare af Segerström. Man frå-

¹ Att »illicite» ej kan ges denna innebörd framgår till yttermera visso av ett efteråt följande ställe i texten, där det heter att böndernas uppträdande varit »contraire aux formes qui étoit d'usage», vilka ord utg. dock inte drar sig för att översätta med »emot lag och författning stridande».

gar sig, i förbigående, varför just denne valts¹. Och vidare: Är det troligt att den unge protokollssekreteraren av gustavianerna utsetts till delegerad vid det viktiga partimötet? Emellertid finns det åtminstone ytterligare en ätt att gissa på, nämligen Cederstedt, och av allt att döma med större framgång. Det synes mera sannolikt att drottningen »hört fel» på Cederstedt än på Segerström. Därtill kommer att man bland riddarhusets medlemmar 1809—10 finner bergsrådet och brukspatronen Jonas Cederstedt, som enligt vissa uppgifter hade förbindelser med det gustavianska partiet. Antagligen var han den åsyftade delegaten². Men huru därmed än må förhålla sig, är det uppenbarligen otillåtet att utan vidare »rätta» namn i texten på sätt som här skett.

Ofta förekommer i dagboken i stället för ett namn endast initialbokstaven eller en förkortning. Vanligen erbjuder identifieringen av namnen inte några större svårigheter, varför utg. i regel torde ha träffat rätt, då namnet utan vidare helt utskrivs. Men ingalunda alltid. I översättningen (s. 509, näst sista stycket) återfinner man tre gånger namnet Adlercreutz. I originalet står första gången »le Gen. A.», andra gången »Mr d'A» och tredje gången »Mr d'arm.» I de två första fallen kan man gissa på Adlercreutz eller Armfelt (Adlersparre kan på grund av sammanhanget ej komma i fråga). Vad som är det riktiga skall jag ej här inlåta mig på. I tredje fallet avses tydligen Armfelt, såvida ej ren felskrivning föreligger. I fortsättningen (s. 510) står Adlercreutz på två ställen (raderna 4 och 17 uppifrån), på första stället med full rätt, eftersom namnet här är helt utskrivet i originalet. På andra stället har originaltexten åter »Mr d'Arm.», som otvivelaktigt är identiskt med Armfelt. Men åter skriver utg. Adlercreutz. Varför?

Jag har uppehållit mig något vid dessa exempel, då de visa att utg. även vid återgivandet av rent faktiska uppgifter, där själva översättningen ej kunnat vålla svårighet, förfarit på ett oriktigt eller vilseledande sätt. Jag kommer nu till en annan egendomlighet som även den säger en del om utg:s textbehandling.

¹ Går man till den tryckta »Förteckning på höglovliga ridderskapets och adelns ledamöter vid riksdagen i Stockholm år 1809» (Sthm 1809), finner man här som representant för ätten (s. 26) brukspatron af S., vilken synes identisk med den mellersta av bröderna (f. 1782), och som fullmäktig för ätten von Olthoff (s. 21) protokollssekreterare af S. Man har alltså åtminstone två av bröderna att gissa på, såvida de nu voro kvar på riddarhuset 1810, varom möjligen de i riddarhusarkivet förvarade uppropplistorna kunna ge upplysning. Ingen av dem har (enligt registret till adelsprotokollen) yttrat sig vid riddarhusförhandlingarna.

² Jfr *Brusewitz*, Studier över 1809 års författningskris, s. 92, n. 1.

I översättningen påträffas ofta dialoger eller samtal, där de växlade replikerna direkt anföras (med citationstecken). Anordningen är dramatiskt livfull men verkar något misstänkt. Om vissa dialoger (jag har endast undersökt en del) gäller att det mesta återgår på direkt tal även i originalet (t. ex. s. 462—463), om andra att detta har formen än av direkta än av indirekta, d. v. s. refererade anföranden (t. ex. s. 505—506). Det är här fråga om dialoger, i vilka drottningen själv varit ena parten och vilkas replikväxling det för henne fallit sig naturligt att helt eller delvis rekonstruera i samtalsform. Översättningen är inte alltigenom riktig. I det senare exemplet får man dessutom av denna den uppfattningen att det är fråga om ett enda samtal (mellan drottningen och kronprinsen Karl August) med endast ett kort avbrott. I själva verket var det två samtal i samma ämne med ett par dagars mellanrum. Emellertid meddelas i dagboken även samtal, i vilka drottningen ej deltagit och varom underrättelse tydligen lämnats henne av någon av de deltagande. Ett sådant samtal, som i originaltexten genomgående återges referatvis, har i översättningen (s. 509) utsmyckats med inströdda direkta anföranden av ett par av talarna. Samtalet utspann sig vid det ovannämnda mötet i febr. 1810 mellan de delegerade för de båda stridande riksdagspartierna, och de ifrågavarande anförandena höllos å ena sidan av Jakob Cederström, å andra sidan av Jakob De la Gardie. Båda anförandena äro helt förvanskade. Före Cederströms heter det i översättningen: »Han yttrade ungefär följande». Någon sådan ingress finns inte i originalet, ordet »ungefär» förekommer alltså inte. Det är utg. som hittat på att lägga detta ord i drottningens mun, möjligen i tron att genom denna interpolation finna ett slags försvar för den efterföljande textförvanskningen. Det är onödigt att gå närmare in på denna. Det må vara nog att nämna att utg. låter Jakob Cederström yttra inte blott vad han själv skall ha sagt utan även vad hans broder, amiral Rudolf Cederström, yttrade vid mötet ifråga. De la Gardies anförande, som också föregås av en av utg. tillverkad, men i dagboken obefintlig ingress, är sammandraget ända till oigenkännlighet.

När man ser ett förfaringssätt som detta, kan det inte hjälpas att man kommer att tänka på Crusenstolpe. Men måhända gör sammanställningen i detta fall Crusenstolpe orätt. Det kan tilläggas att det misshandlade partimötet 1810 är en av tidens mera intressanta episoder, omnämnd även i andra källor, som möjliggöra kontrollerande jämförelser.

De exempel på felöversättning, omstuvning och korrumpering av originaltexten, som ovan lämnats, visa att utg. tillåtit sig snart sagt vilka friheter som helst vid dagbokens återgivande.

Detta gäller emellertid ej blott smärre detaljer eller enstaka stycken i berättelsen. Vid en fortlöpande jämförelse mellan dagboken och översättningen har man i själva verket esomoftast svårt att över huvud känna igen originalet. Titt och tätt träffar man på sammandrag av texten, omflyttningar samt större eller mindre uteslutningar. Då man är alldeles oförberedd härpå, undgår man inte att ständigt förvånas över »redaktions»metoderna. Den enda upplysning om dessa, som utg. lämnar i åttonde bandet, återfinnes i en not (s. 398), så lydande: »De i dagboken månatligen utförligt beskrivna riksdagsförhandlingarna återgivas i översättningen endast i sammandrag». Noten minskar ej förvåningen. Man väntar sig att de sammandragna delarna skulle vara på något sätt särskilt utmärkta, men så är inte fallet. Man väntar vidare, och framför allt — eftersom sammandragen uttryckligen sägas gälla berättelser om riksdagsförhandlingar — att allt det övriga är riktigt och oavkortat återgivet. Men även i denna förväntan blir man bedragen. Förkortningar och uteslutningar förekomma var som helst, utan att man kan se efter vilka grunder utg. gått¹. Mången gång gå därvid sammanhanget och meningen, så som de framställas i dagboken, förlorade. Viktiga upplysningar och notiser i denna komma ej till läsarens kännedom. En så betydelsefull tilldragelse som exempelvis det kontrarevolutionära kuppförsoket i mars 1810 är högst otillfredsställande återgiven (s. 513). Uteslutningarna äro ibland ganska omfattande, en halv eller bortåt en hel dagboksida. Stundom har av någon oförklarlig anledning ett parti, som i dagboken hör hemma under en viss månad, till och med flyttats över under en annan. Så är förhållandet med första stycket under mars 1810 (s. 511), där det ej passar i sammanhanget. I själva verket ingår det i slutskildringen av februari månads händelser, där det även på grund av innehållet har sin rätta placering.

Drottningens dagbok torde vara det mest omfattande av våra memoarverk. Dess historiska intresse är betydande. Utåt ter sig den nu avslutade editionen med sina nio bastanta band som ett ståtligt monument till Hedvig Elisabeth Charlottas minne. Genom sitt ihärdigt och hängivet fullföljda livsverk hade drottningen, som hon kort tid före sin död skriver, själv verkligen sörgt för »att få mitt minne att leva efter min död». Det är beaktant att hon önskade verkets framtida publicering. Om hon skulle vara nöjd med det minnesmärke, som nu sent omsider äg-

¹ Stundom synes skälet ha varit att utg. velat undvika upprepningar, som förekomma i dagboken. I upprepningarna äro dock, som ovan nämnts, ofta nya uppgifter eller anmärkningar inströdda.

nats detta hennes livsverk, kan hon inte tala om. Men utg. synes nöjd med *sitt* verk, hoppas åtminstone kunna vara det. I slutbandets förord — det enda där utg. över huvud antytt något om editionens läggning — heter det härom kort och uttömmande: »Den 31 oktober avslutade Hedvig Elisabeth Charlotta sina dagboksanteckningar. Min förhoppning är, att jag tolkat dessa i hennes anda». Andra ha också varit nöjda. Anmälare i facktidskrifter och tidningar ha ledsagat de tid efter annan utkommande banden med vänligt uppmuntrande tillrop. Svenska akademien har understött utgivandet av de tre sista banden. Humanistiska fonden har därjämte biträtt med hjälp till de två sista. Kanske har den gamla drottningen under allt detta någon gång vänt sig i sin grav, men det kunde ju ingen veta.

Det är som nämnt endast ett litet parti av den stora dagbokseditionen, från berättelsen om 1809—1810 års riksdag, som i det föregående granskats, men ett historiskt betydelsefullt parti, berörande ett händelseförlopp av största intresse, där gustavianernas framträdande och underjordiska planer att genom en statskupp omstörta 1809 års regeringsform och ersätta den med en ny utgöra det ständigt återkommande temat. Närmare bestämt omfattar partiet halvåret 1 okt. 1809—1 april 1810. Att jag valt just detta avsnitt för en granskning beror ej blott därpå att jag sedan gammalt känner det utan främst på den omständigheten att dagboken här på väsentliga punkter är en huvudkälla. Om någonsin synes kravet på noggrannt återgivande härvidlag framstå som en angelägen sak. Över huvud har det synts mig mera ändamålsenligt, för att verkligen belysa publiceringsmetoderna, att utvälja ett begränsat skede, att rörande detta något så när ingående undersöka tillämpningen av dessa metoder och sålunda få fram ett sammanhängande stickprov än att göra smärre strandhugg här och var, vilka alltid bli mer eller mindre slumpvis utvalda. Alla påträffade onöjaktigheter inom det ifrågavarande avsnittet ha ej redovisats, och sådana som funnits vid en mera flyktig blick på andra ställen ha lämnats åsido¹. Stickprovet må tala för sig själv utan vidare kommentarer.

Den frågan kan med fog ställas, om det är lämpligt utge memoarer och dagboksanteckningar i översättning. Ur vetenskaplig synpunkt måste frågan utan vidare besvaras nekande, och

¹ Nämnas må endast att även i det nyss utgivna sista bandet, som jag endast på en och annan punkt kunnat ta del av, felaktigheter och förvanskande sammandrag förekomma. Som exempel kan hänvisas till de från originaltexten i mycket avvikande skildringarna av planerna på en författningsändring 1812 (s. 51 f.) och av Silverstolpes uppträdande vid detta års riksdag (s. 53).

principiellt sett är man över huvud böjd att ställa sig avvisande. Carl Carlsson Bonde synes ett ögonblick ha tvekat om en översättning vore att föredraga framför originalavtryck. Då han i populariseringssyfte beslöt sig för den förra utvägen, hänvisade han forskaren till originalet, som alltid skulle stå till fritt förfogande¹. Det är för närvarande tillgängligt på riksarkivet. Hänvisningen skulle visa sig välbetänkt, långt mer än den förste utg. kunde ana. Men hur klart det är att forskaren alltid bör hålla kontakt med originalet, glöms denna sanning lätt bort. Han tror sig dock kunna lita på enkla fakta som uppges och faller lätt offer för den meddelade versionen även i andra avseenden. Det gäller f. ö. inte blott översättningar. Exempel saknas ingalunda på att svåra kalamiteter drabbat forskare, som försummat originaltexten och slentrianmässigt använt den förefintliga aktpublikationen, till och med i fall då dennas opålitlighet varit tydligt indicerad.

Mera allmänt sett frestas man till slut att åtminstone framkasta frågan, hur det egentligen förhåller sig med våra editioner av memoarer, brev och minnesanteckningar av olika slag. De äro ej enbart avsedda för nöjesläsning. Hur förhåller det sig med deras tillförlitlighet? Här åsyftas ej endast översättningar, vilka a priori äro misstänkta. Om en del äldre publikationer har man på känn att de äro ytterst otillfredsställande. Tyvärr torde i flera fall originalen vara bortkomna eller svåra att uppsåra. Man har ingenting annat att göra än att använda dessa publikationer med all möjlig kritik.

Men hur förhåller det sig med den vetenskapliga användbarheten av yngre editioner, tillkomna exempelvis under de sista 50 à 60 åren? Därom vet man strängt taget ganska litet, med undantag för en del, jämförelsevis få fall, där en kritisk granskning företagits. Avsikten är inte att misstänkliggöra våra memoarpublikationer i gemen. Men vore det inte skäl att de vid publiceringen upptoges till närmare undersökning under jämförelse med originaltexten? Det har hittills skett i alltför ringa omfattning. Man har alltför ofta nöjt sig med längre eller kortare innehållsredogörelser och ett tack till utgivaren för hans oegennyttiga och värdefulla arbete, utan att övertyga sig om hur pass motiverat tacket var. Onekligen synes här, i främsta rummet för våra facktidskrifter, föreligga en hittills något förbisedd uppgift, varigenom forskaren finge ledning, stundom kanske en välbehörlig varningssignal.

¹ Se förorden till de två första banden.

Axel Brusewitz.